

Procedury postępowania w sytuacjach trudnych w Gimnazjum im. Leszka Czarnego w Lutomiernku

Podstawa prawna:

1. Ustawa. z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572) ze zmianami.
2. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r. Nr 35 poz. 228 z p. zm. - tekst jednolity Dz. z 2002 r. Nr 11 poz. 109 ze zm.) oraz przepisy wykonawcze w związku z ustawą.
3. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. Nr 35, poz. 230 z p. zm.).
4. Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 ze zm.).
5. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. Nr 30 poz. 179 z późn. zm.)
6. Zarządzenie Nr 15/97 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 czerwca 1997 r. w sprawie form i metod działań policji w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich.
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz. U. Nr 26, poz. 226).
8. Uchwała Nr 186/2006 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie działań administracji rządowej przeciwko przemocy w szkołach i placówkach oświatowych.
9. Statut Gimnazjum im. Leszka Czarnego w Lutomiernku – tekst jednolity z dnia 22 stycznia 2008 r. ze zm.

Cele procedur:

Zapewnienie profesjonalnych działań pracowników Szkoły gwarantujących działania zgodnie z przepisami prawa oraz zapewniające uczniom należytą opiekę i niezbędną pomoc.

Zakres procedur:

Procedury obejmują i regulują działania pracowników Gimnazjum im. Leszka Czarnego w Lutomiernku w sytuacji zagrożenia życia uczniów, niedostosowania społecznego uczniów oraz sytuacji trudnych wychowawczo.

Osoby odpowiedzialne:

Nauczyciele
Pracownicy niepedagogiczni
Dyrektor

I. Procedura postępowania w przypadku znalezienia na terenie gimnazjum materiałów wybuchowych, broni i innych niebezpiecznych substancji lub uzyskania informacji o zagrożeniu atakiem terrorystycznym, atakiem bombowym

1. Uniemożliwić dostęp osobom postronnym, uczniom do tych środków.
2. Powiadomić dyrektora, który przeprowadza ewakuację i powiadamia odpowiednie służby.
3. W przypadku nieobecności dyrektora szkoły, upoważniony nauczyciel - podejmuje procedury leżące w gestii dyrektora.
4. Powiadomić o zdarzeniu organ prowadzący i organ nadzoru pedagogicznego.

II. Procedura postępowania w sytuacji posiadania przez ucznia przedmiotów niedozwolonych na terenie szkoły (niebezpieczne przedmioty, materiały wybuchowe)

1. Nakłonić ucznia do oddania niebezpiecznego przedmiotu.
2. Jeżeli uczeń odmawia oddania przedmiotu zabronionego należy go poinformować, że ma taki obowiązek, a w przypadku dalszej odmowy, uczeń ponosi konsekwencje za złamanie regulaminu szkolnego.
3. W przypadku, gdy użycie zabronionego przedmiotu może stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia natychmiast powiadomić dyrektora, która zawiadamia policję.
4. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy lub pedagog).
5. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) o zdarzeniu.
6. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

III. Procedura postępowania w sytuacjach zachowania agresywnego ze strony ucznia w stosunku do innego ucznia

1. Zdecydowanie i stanowczo, nie wdając się w dyskusje, przerwać negatywne zachowania sprawcy wobec ofiary.
2. Rozdzielić strony konfliktu.
3. Nie dopuścić do przejawów agresji wobec siebie jako osoby interweniującej.
4. Poinformować o zdarzeniu wychowawcę lub pedagoga, dokonać oceny zagrożenia i podjąć decyzję o interwencji (powiadomić dyrektora, Policję w razie konieczności).
5. Podjąć próbę mediacji między stronami konfliktu – w sytuacji wyjątkowo trudnej rolę mediatora przejmuje pedagog.
6. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) sprawców i ofiary.
7. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy lub pedagog).
8. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie) .

IV. Procedura postępowania w sytuacji agresywnego zachowania pracownika szkoły wobec ucznia (wyzwiska, szarpanie, uderzenia, zniszczenie lub zabranie mienia ucznia – z wyjątkiem przedmiotów niedozwolonych)

2. Na wniosek ucznia, pracownika szkoły lub rodzica, dyrektor przeprowadza niezwłocznie postępowanie wyjaśniające ze stronami konfliktu.
3. W przypadku potwierdzenia się zarzutów dyrektor wdraża postępowanie dyscyplinarne wobec pracownika – powiadamia odpowiednie organy.

V. Procedura postępowania w przypadku zachowania uniemożliwiającego prowadzenie lekcji (wulgarne zachowania w stosunku do rówieśników, nauczyciela, głośne rozmowy, spacery po sali, brak reakcji na polecenia nauczyciela)

1. Upomnieć słownie ucznia.
2. Podjąć próbę uspokojenia sytuacji w klasie.
3. Powiadomić wychowawcę klasy.
4. W przypadku braku reakcji na interwencję nauczyciela i wychowawcy klasy, powiadomić pedagoga (lub dyrektora).
5. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy lub pedagog).
6. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) o zdarzeniu.
7. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

VI. Procedura postępowania w sytuacji naruszenia nietykalności osobistej nauczyciela lub pracownika szkoły

1. Powiadomić wychowawcę o zdarzeniu, pedagoga, dyrektora, rodziców (prawnych opiekunów).
2. W każdym przypadku powiadomić policję.
3. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy lub pedagog).
4. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) o zdarzeniu.
5. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

VII. Procedura postępowania w sytuacji stwierdzenia dewastacji mienia szkolnego lub cudzej własności

1. Powstrzymanie sprawców - interwencja świadka zdarzenia.
2. W przypadku braku możliwości ustalenia sprawcy/sprawców, przeprowadzić rozmowy z wszystkimi osobami mogącymi się znajdować w miejscu zdarzenia, podjęcie czynności mających na celu ustalenie sprawcy/sprawców – nauczyciel sprawujący opiekę nad uczniami w danym miejscu, wychowawca, pedagog.
3. W przypadku dużej szkody wezwać policję.
4. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy lub pedagog).
5. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) o zdarzeniu.
6. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).
7. Podjąć działania związane z naprawą szkody - konsekwencje materialne wobec rodziców (prawnych opiekunów) sprawców lub odpracowanie szkody – pedagog, dyrektor.

VIII. Procedura postępowania w sytuacji podejrzenia, że uczeń znajduje się pod wpływem alkoholu, narkotyków, „dopalaczy” lub innych środków odurzających

1. Powiadomić wychowawcę, pedagoga, dyrektora a także pielęgniarkę szkolną.
2. Odizolować ucznia od reszty uczniów, lecz nie pozostawić go samego bez opieki.
3. Wezwać rodziców (prawnych opiekunów).
4. W przypadku odmowy przyjazdu rodziców lub niemożności skontaktowania się z rodzicami (prawnymi opiekunami), zawiadomić policję (sąd rodzinny).
5. Wezwać lekarza - który podejmie decyzję o skierowaniu ucznia do domu lub placówki służby zdrowia bądź przekazać ucznia do dyspozycji policji (w porozumieniu z dyrektorem szkoły).
6. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teście wychowawcy lub pedagog).
7. Wychowawca przeprowadza w najbliższym możliwym czasie (najlepiej następnego dnia) rozmowy z rodzicami (prawnymi opiekunami) w obecności ucznia i pedagoga szkolnego – zobowiązanie ucznia do zaniechania negatywnego zachowania – podjęcie ewentualnych działań terapeutycznych.
8. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły – wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).
9. W przypadku powtórzenia się zdarzenia obligatoryjnie powiadomić policję (sąd rodzinny).

IX. Procedura postępowania w przypadku znalezienia substancji przypominającej wyglądem narkotyk lub inne substancje psychotropowe

1. Powiadomić dyrektora szkoły, policję.
2. Zabezpieczyć substancję - pracownik szkoły z zachowaniem środków ostrożności, przed dostępem innych osób do czasu przyjazdu policji.
3. Podjąć próbę ustalenia właściciela substancji – nauczyciele, pracownicy obsługi, pedagog, dyrektor.
4. Przekazać substancję policji (wraz z uzyskanymi informacjami).

X. Procedura postępowania w przypadku podejrzenia, że uczeń posiada przy sobie substancje przypominające narkotyk lub inne substancje psychotropowe

1. Nauczyciel w obecności innej osoby (innego nauczyciela, wychowawcy, pedagoga, dyrektora) ma prawo zażądać, aby uczeń przekazał mu podejrzaną substancję, pokazał zawartość torby itp. Nauczycielowi nie wolno (nie ma prawa) samodzielnie przeszukać odzieży ani torby ucznia – jest to czynność zastrzeżona dla policji.
2. Powiadomić dyrektora.
3. W przypadku oddania nauczycielowi przez ucznia podejrzonej substancji, szkoła przekazuje ją niezwłocznie policji – pedagog, dyrektor.
4. W przypadku odmowy przekazania substancji lub pokazania zawartości teczki i odzieży, szkoła wzywa policję – informując o tym fakcie rodziców (prawnych opiekunów), która przeszukuje ucznia oraz zabezpiecza substancję.
5. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teście wychowawcy lub pedagog).
6. Wychowawca przeprowadza w najbliższym możliwym czasie (najlepiej następnego dnia) rozmowy z rodzicami (prawnymi opiekunami) w obecności ucznia i pedagoga szkolnego – zobowiązanie ucznia do zaniechania negatywnego zachowania – podjęcie ewentualnych działań terapeutycznych..
7. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).
8. W przypadku powtórzenia się zdarzenia obligatoryjnie powiadomić policję (sąd rodzinny).

XI. Procedura postępowania w przypadku stwierdzenia palenia tytoniu przez ucznia w szkole

1. Zgłosić fakt wychowawcy klasy.
2. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy).
3. Wychowawca w porozumieniu z pedagogiem powiadamia o fakcie rodziców (prawnych opiekunów) ucznia.
4. Przeprowadzić rozmowę dyscyplinującą i profilaktyczną – powiadomienie ucznia w obecności rodziców (prawnych opiekunów) o konsekwencjach zdrowotnych i prawnych palenia przez osoby niepełnoletnie.
5. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły - wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

XII. Procedura postępowanie w sytuacji wagarów ucznia.

1. Rodzic (prawny opiekun) lub uczeń jest zobowiązany w ciągu 7 dni dostarczyć wychowawcy klasy informację dotyczącą absencji.
2. W przypadku nieusprawiedliwionej nieobecności ucznia (jeden tydzień) lub stwierdzonej ucieczce z zajęć lekcyjnych należy telefonicznie powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) ucznia o nieobecnościach - wychowawca.
3. Wysłać pisemne upomnienia - zawiadomienie do rodziców (prawnych opiekunów) o absencji ucznia (po dwóch tygodniach nieobecności bez usprawiedliwienia) i nierealizowaniu przez niego obowiązku szkolnego.
4. W przypadku braku reakcji ze strony rodziców (prawnych opiekunów) na przedłużające się nieobecności nieusprawiedliwione, doprowadzić do wizyty w domu ucznia pedagoga szkolnego i wychowawcy w asyście policjanta.
5. W przypadku dalszego braku reakcji rodziców (prawnych opiekunów) ucznia wszcząć postępowanie administracyjne braku realizacji obowiązku szkolnego – dyrektor powiadamia organ prowadzący.
6. Przeprowadzić rozmowę dyscyplinującą – powiadomić ucznia w obecności rodziców (prawnych opiekunów) o konsekwencjach prawnych braku realizacji obowiązku szkolnego – wychowawca, pedagog.
7. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły - wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

XIII. Procedura postępowania w przypadku dokonania stwierdzenia fałszowania dokumentów szkolnych

1. Sytuacje fałszerstwa w szkole:
 - a) dokonywanie wpisów do dzienników lekcyjnych (wpisywanie, poprawianie, usuwanie ocen, usprawiedliwianie nieobecności),
 - b) przedstawianie fałszywych zwolnień i usprawiedliwień od rodziców,
 - c) podrabianie (przerabianie) zaświadczeń lekarskich,
 - d) podkładanie prac innych uczniów jako własnych oraz udowodnione przez nauczyciela ściąganie, inne przypadki (podrabianie zgody rodziców na udział w zawodach sportowych, wycieczce itp.).
2. Osoby mogące podjąć decyzję o wszczęciu postępowania:
 - a) wychowawca klasy,
 - b) nauczyciel przedmiotu,
 - c) pedagog szkolny,
 - d) dyrektor gimnazjum.
3. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy, pedagog).
4. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) ucznia - wychowawca.
5. Przeprowadzić spotkanie z uczniem i jego rodzicami (prawnymi opiekunami) celem wyjaśnienia powodów fałszerstwa.
6. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły - wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).
7. W przypadku powtarzających się sytuacji fałszerstw, szkoła kieruje informację i prośbę o interwencję Policji.

XIV. Procedura postępowania w przypadku popełnienia przez ucznia czynu karalnego lub przestępstwa

Nauczyciel lub inny pracownik gimnazjum, po stwierdzeniu, że uczeń dopuścił się złamania prawa oraz w razie wtargnięcia na teren szkoły osoby nie będącej uczniem gimnazjum ma obowiązek natychmiast podjąć następujące czynności:

1. Niezwłocznie powiadomić dyrektora gimnazjum, pedagoga.
2. Ustalić okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia.
3. Przekazać sprawcę (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) dyrektorowi szkoły lub pedagogowi pod opiekę.
4. Powiadomić wychowawcę ucznia-sprawcy.
5. Wychowawca powiadamia rodziców (prawnych opiekunów) ucznia – sprawcy (w razie nieobecności wychowawcy czynność tą wykonuje pedagog lub osoba wskazana przez dyrektora).
6. Dyrektor gimnazjum niezwłocznie powiadamia policję w przypadku, gdy sprawa jest poważna (rozbój, uszkodzenie ciała, itp.) lub sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość nie jest nikomu znana.
7. Osoba, która stwierdziła lub dowiedziała się o złamaniu prawa, po powiadomieniu dyrektora oraz doprowadzeniu sprawcy do pedagoga, zabezpiecza ewentualne dowody przestępstwa lub przedmioty pochodzące z przestępstwa i przekazuje je policji.
8. Sporządzić notatkę ze zdarzenia (wychowawca w teczce wychowawcy, pedagog, dyrektor).
9. Po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły - wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

XV. Procedura postępowania w stosunku do ucznia, który stał się ofiarą czynu karalnego.

Nauczyciel lub inny pracownik gimnazjum, po stwierdzeniu, że uczeń stał się ofiarą czynu karalnego ma obowiązek natychmiast podjąć następujące czynności:

1. Udzielić pierwszej pomocy (przedmedycznej) lub zapewnić możliwość jej udzielenia poprzez wezwanie osoby mogącej jej udzielić, wezwać lekarza w przypadku kiedy ofiara doznała obrażeń.
2. Niezwłocznie powiadomić dyrektora gimnazjum.
3. Powiadomić rodziców (prawnych opiekunów) ucznia.
4. Wezwać policję, w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia – niezwłocznie.

XVI. Procedura postępowania w stosunku do ucznia, który posiada włączony telefon komórkowy, aparat fotograficzny, odtwarzacz muzyczny lub inne urządzenie elektroniczne (do rejestracji bądź odtwarzania sygnałów audio, video) w trakcie zajęć edukacyjnych lub niewłaściwego korzystania z nich w przerwach między zajęciami, przed zajęciami, po zajęciach - na terenie szkoły, podczas wycieczek.

1. Uczeń ma obowiązek oddać telefon (lub inne urządzenie) na żądanie nauczyciela.
2. Nauczyciel przekazuje telefon (lub inne urządzenie) w depozyt do sekretariatu szkoły, koperta z urządzeniem opisana przez nauczyciela zawiera następujące informacje: nazwisko i imię ucznia, klasa, nazwa urządzenia, dokładna data odebrania urządzenia, godzina, miejsce, czytelny podpis nauczyciela.
3. Nauczyciel informuje o zaistniałym fakcie wychowawcę ucznia.
4. Wychowawca rozmawia z uczniem na temat niewłaściwego zachowania oraz informuje o konieczności odebrania urządzenia przez rodziców (prawnych opiekunów) do końca roku szkolnego.
5. Przybyły rodzic (prawny opiekun) potwierdza pisemnie odbiór telefonu (lub innego urządzenia) czytelnym podpisem wraz datą odbioru na kopercie.
6. Z uczniem, który odmawia nauczycielowi oddania telefonu komórkowego (lub innego urządzenia) wychowawca klasy rozmawia, wyjaśniając mu jego niewłaściwe zachowanie oraz informuje go o tym, iż wpłynie to na jego ocenę zachowania (jej obniżenie).
7. Wychowawca odnotowuje zdarzenia: zabrania urządzenia bądź fakt odmowy jego oddania z zeszycie uwag oraz informuje rodziców na najbliższym spotkaniu.
8. Jeśli zdarzenia w danym roku szkolnym powtarzają się (3 razy i więcej), po konsultacji podjąć działania wynikające ze Szkolnego Systemu Zachowań Problemowych Uczniów i Statutu Szkoły - wychowawca, pedagog, rodzice (prawni opiekunowie).

XVII. Procedury postępowania w przypadku pojawienia się cyberprzemocy w szkole

1. Osoby, które są w posiadaniu informacji o prześladowaniu, obrażaniu, uchybieniu godności innych osób z wykorzystaniem mediów i technologii informatycznej są zobowiązane do zgłoszenia tego zdarzenia wychowawcy, nauczycielowi, pedagogowi szkolnemu.
2. Osoba, która stwierdziła zaistnienie cyberprzemocy wobec ucznia, innych osób ze społeczności szkolnej, zawiadamia o fakcie wychowawców uczniów, pedagoga szkolnego, dyrektora.
3. W przypadku gdy powyższe zdarzenia miały miejsce w szkole pedagog szkolny we współpracy z wychowawcami, administratorem sieci szkolnej ustala okoliczności czynu, podejmuje działania w celu wykrycia sprawcy/ów oraz zablokowania szkodliwych treści w Internecie (np. usunięcie przez autora, skontaktowanie się z administratorem).
4. Wychowawcy, pedagog szkolny lub dyrektor niezwłocznie powiadamiają rodziców (prawych opiekunów) uczniów poszkodowanych i agresorów o zdarzeniu.
5. Dyrektor szkoły podejmuje decyzję o ewentualnym powiadomieniu policji lub w porozumieniu z pedagogiem, wychowawcą, rodzicami ustala sposób ukarania sprawcy/ów.
6. Pedagog szkolny we współpracy z wychowawcami podejmują oddziaływania wychowawcze, mające na celu wsparcie emocjonalne ofiar oraz wyeliminowanie zachowań przemocowych sprawcy/ów.
7. Wychowawcy klas we wrześniu każdego roku szkolnego przedstawiają uczniom zasady właściwego wykorzystania TI oraz procedury postępowania w przypadku stwierdzenia cyberprzemocy i zobowiązują ich do zgłaszania niewłaściwych zachowań.

Kategorie przestępstw z Kodeksu Karnego ścigane z urzędu:

1. Udział w bójce lub pobiciu.
2. Doprowadzenie małoletniego poniżej 15 lat do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej.
3. Znęcanie się.
4. Wywieranie wpływu na świadka w celu skłonienia do cofnięcia skarg lub wpłynięcia na złożone zeznania.
5. Podrabianie dokumentów.
6. Kradzież.
7. Kradzież z włamaniem.
8. Rozbój.
9. Przywłaszczenie.
10. Oszustwo.

Zachowania uczniów, które mają charakter demoralizacji lub są niedozwolone w szkole

- wagary,
- notoryczne nieprzygotowanie się do zajęć,
- samowolne oddalenie się ucznia poza teren szkoły od momentu rozpoczęcia pierwszej lekcji do zakończenia ostatniej,
- samowolne opuszczenie lekcji,
- zastraszanie,
- każdy przejaw agresji,
- palenie papierosów na terenie szkoły,
- picie alkoholu, odurzanie się,
- niszczenie mienia szkolnego,
- nie noszenie stroju uczniowskiego,
- podrabianie podpisów osób dorosłych,
- niszczenie dokumentów, prac własnych,
- niewykonywanie poleceń nauczyciela,
- odpisywanie zadań domowych na terenie szkoły,
- wszelkie zachowanie lekceważące i wulgarne w stosunku do innych osób,
- korzystanie z telefonu komórkowego oraz wszelkich odtwarzaczy w czasie lekcji, zajęć w świetlicy i czytelni szkolnej oraz zajęć pozalekcyjnych.

Opracowano w oparciu o:

1. Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych. Poradnik metodyczny dla nauczycieli MENiS Warszawa 2004 r.